

MIÉRT PONT A SERTÉS?

Első rész

Végre visszatérhetek a sertésügyre – az olvasó legnagyobb örömére, aki türelmesen várja, hogy választ kapjon erre a kérdésre. De mivel ez igen szövevényes, attól tartok, hely hiányában ma nem jutunk el odáig, hogy választ adhassunk a címben feltett kérdésre; ez csak bevezető lesz a probléma megoldásához.

Kiindulásképpen meg kell különböztetnünk három kérdést. Először is, egyáltalán miért vannak étkezési előírások, miért hozták a kasrut törvényeit? Másodsor: miért különösen gyűlöletes a disznó a tisztátalan állatok között? És végül: egyáltalán miért teremtette az Úristen a disznót? Tudomásom szerint eddig még senki sem töprengett el ezen a kérdésen sem a zsidók, sem a keresztények közül. Szent Tamás szerint arra az általánosabb kérdésre adott válaszból következne ez a válasz is, hogy mi okból teremt Isten bármit is, de Szent Tamás aligha gondolkodott el a sertés sajátos esetén. (Ha elgondolkodott volna ezen, alighanem azt mondta volna, hogy mivel a sertés létezhet – márpedig minden jel szerint létezhet, hiszen létezik is –, akkor léteznie is kell, mivel sertés nélkül a világ, amely létezhetne, de nem létezik, nem lenne teljes: nem lenne a lehetséges világok legjobbika, mert hiányozna belőle valami. Nevezetesen a sertés.)

A kóser állatoknak két feltételnek kell megfelelniük: legyenek kérődzőek és párosujjú patások. A disznó patája olyan, amilyennek lennie kell, de nem kérődzik. Ez fontos lesz a második kérdésre adott válaszban. Érdemes ennek kapcsán emlékeztetni arra – szembe-sülve azzal, hogy Európa különböző országaiban, de mindenekelőtt Angliában egyre inkább hajlamosak arra, hogy lázas sietséggel eltüntessék a disznókat ábrázoló rajzokat és egyéb képmásokat, mert attól tartanak, hogy ezek „sérthetik” a muzulmánokat –, hogy a sertésfogyasztás tilalma pontosan ezt jelenti: nem szabad enni belőle, olyan tilalom viszont nincs sem a judaizmusban, sem az iszlámban, bár egyikben sem engedélyezett a disznóhús fogyasztása, hogy nézni, rajzolni, festeni stb. sem szabad.

A kasrut törvényeit és általában az Ószövetséget rendszerint többé-kevésbé allegorikusan értelmezték a keresztények. Így például azt írja Iréneusz *Az eretnység ellen* című nagy művében (V.8.3.), hogy a tiszta állatok, amelyek kérődzőek és párosujjú patások, a keresztényeket jelképezik, akik rendíthetetlenül közelednek a hit által az Atyához és a Fiúhoz, és éjjel-nappal Isten igéjén elmélkednek. A tisztátalanok, a nem kérődzőek és nem párosujjú patások olyanok, akik nem hisznek Istenben, és nem is elmélkednek Isten igéjén. Azok viszont, amelyek ugyan kérődzőek, de nem párosujjúak, a zsidóknak felelnek meg, akik „a szájukra veszik Isten igéjét”, de csak az Atyában hisznek. Az úgynevezett Pszeudo-Barnabás (ismeretlen szerző, ő írta *Barnabás levelét* az I. vagy a II. században, állítólag semmi köze a Szent Pál társaként ismert Barnabáshoz), aki szélsőségesen allegorikusan értelmezte az Ószövetséget, azt írja, hogy tévednek a zsidók, amikor szó szerint értelmezik az étkezési törvényeket, mert ezek arra akarnak figyelmeztetni, hogy milyen emberek kerülendőek. Tehát a sertéshústól való tartózkodást ilyen intelemként kell értelmeznünk: kerülendőek az olyan emberek, akik úgy viselkednek, mint a disznók. És itt

---

Az esszé a szerző *Plaga słowików* [Csalogányvész] című kötetében jelent meg (Varsó, 2016).

megint nem tudom megállni, hogy ne iktassak be egy kitérőt (ezzel már reménytelen messzeségbe kerültünk attól a perspektívától, hogy valaha is eljutunk szerencsésen a sertéstéma végéig): Markiónt nemcsak azért ítélték el szigorúan a korabeli egyházatyák, mert elvetette az egész Ószövetséget, hanem azért is, mert szó szerint értelmezte, nem pedig allegorikusan, így a Markiónt támadó vitairatok – a legismertebbeket Iréneusz és Tertullianus írta – egyben a zsidók ellen is íródtak annyiban, amennyiben az Ószövetség szó szerinti értelmezésének elítélésére összpontosítanak.

De néha a zsidó interpretációk is tartalmaztak allegorikus elemet. Egyes rabbik különböző korai keresztényekhez hasonlóan úgy vélték: Isten azért adott nekünk étkezési előírásokat, hogy óvjuk a lelkünk tisztaságát; mások konkrétan értelmezték, szerintük a tiszta és tisztátalan állatokra való felosztás is beleilleszkedik a szeparációt – a *sacrum* és a *profanum* szférájának elválasztását – hirdető általános elvbe, melyen az egész Ószövetség alapul: tiszta–tisztátalan, isteni–emberi, szent–hétköznapi, Izrael–más nemzetek és így tovább. Ezt nehéz lenne tagadni. Az is magától értetődőnek látszik, hogy az étkezési előírások célja a zsidók és a filiszteusok megkülönböztetése volt. És valóban (itt újabb kitérő következik), az izraeli és júdeai dombokon feltárt kánaáni települések kora vaskori leleteiben nem találtak disznósontokat a régészek, miközben a filiszteus településeket feltáró ásatások során nagyon sok került elő, ugyanebből a korszakból.

A kasrut törvényeinek leggyakoribb interpretációja – bizonyos állatok húsa egyszerűen egészségtelen, mert dögökkel és más disznóságokkal táplálkoznak – alaptalannak látszik. A rabbik többsége úgy gondolja, nem kell magyarázatot keresni: nem lehet kifürkészni az Úr szándékait, és nem is kell próbálkozni ilyesmivel. Elég annyi, hogy vannak ilyen törvények, és ha betartjuk ezeket, azzal megmutatjuk, hogy engedelmesek vagyunk, bizalommal tekintünk Istenre.

Második rész

A sertésről szóló fejtegetések első részében a zsidó étkezési törvények, az úgynevezett kasrut törvényeinek különböző értelmezéseit említettem. Arra a változatra is kitértem, amely az újkorban és az ókorban is az egyik leggyakoribb volt. Ez az egészséggel kapcsolatos, azt hirdeti, hogy bizonyos állatok húsa azért nem fogyasztható, mert mocskosak, és dögöt esznek. Pontosan ilyen indoklást fejtett ki a sertéssel kapcsolatban többek között Maimonidész, az egyik legtekintélyesebb zsidó törvénytudó.

Bár a bibliai zsidó jogban járatos tudósok többsége mintha elvetné, alaptalannak tartaná ezt az értelmezést. Van sok más elmélet, de egyiket sem fogadják el mindenütt. Talán az a kijelentés az egyetlen helyes értelmezés – mint az első rész végén sugalltam –, mely szerint e törvényekhez igazodva kimutatjuk azt, hogy engedelmeskedünk Istennek. De mindenkinek, aki szeret erről elmélkedni, megvan a maga kedvenc értelmezése e törvényekről vagy legalábbis egy fontos elemükről, az én kedvencem nemcsak a sertéskérdéssel, hanem a törvény azon aspektusával is kapcsolatos, amely tiltja a tejes és a húsos ételek keverését.

A héber Biblia tiltja, hogy az anyja tejében főzzék a kecskegédját. Ezt úgy értelmezték, hogy általában tilos a tejes és a húsos ételek keverése, de mindig töprengtek a kezdeti tilalom okán. És miközben a kasrut általános törvényének legnépszerűbb értelmezései gyakorlatiak voltak, az egészséghez kapcsolódtak, itt igen gyakran sugallják azt, hogy az ok erkölcsi volt: szörnyű, kegyetlen, embertelen és visszataszító dolog megfőzni az anyja tejében egy állatot.

A disznóról is lehet hasonlóan beszélni. Számptalan módon indokolták azt, hogy miért tilos a sertéshús fogyasztása, a kedvenc változatom szerint az Úristen valami rosszat – kegyetlent, embertelent – látott ebben: csak azért tenyésztenek egy állatot, hogy megöljék.

Más állatoknak, például a háziszárnyasoknak más hasznukat is vesszük: adnak tejet, tojást, gyapjút. A disznónak viszont csak a húsát és a bőrét használjuk.

De miért gyűlölik ennyire a disznót? Erről végtelen sok feltételezést fogalmaztak meg évszázadok alatt. Egyesek úgy gondolták, hogy a sertés hús egyszerűen túl finom, ezért kerülni kell, nehogy a falánkság bűnébe essen az ember. Woody Allen azon viccelődött, hogy az Úristen arra gondolt, csak bizonyos éttermekben kell kerülni a disznóhúst. De a Talmud néhány helyén érdekes és mulatságos, inkább erkölcsi, nem pedig gyakorlati magyarázatok is találhatóak, amelyek a sertés galád természetét okolják mindezért. Amikor ugyanis elfekszik a sertés (írják a rabbik), kinyújtja a lábát, párosujjú patáját mutogatva. Emlékeztetnem kell e helyt arra, hogy a kóser állatoknak két feltételnek kell eleget tenniük, azaz párosujjú patásoknak és kérődzőeknek kell lenniük. Így amikor a sertés kinyújtja a lábát, meg akarja tévesztetni az embereket a látvánnyal – állította néhány hajdani rabbi –, meg akarja győzni őket arról, hogy kóser, noha nem az, mert nem kérődző. Tehát a sertés patáját a csalással és a tisztességtelenséggel hozták kapcsolatba. A patán keresztül pedig magát a sertést is: kósernek néz ki, de nem kóser. Állítólag innen ered az a régi mondás, hogy „kóser, mint a disznó patája”: az illető csak ájtatosnak mutatja magát, de valójában nem tartja be a kasrut előírásait (és más törvényeket sem).

De felmerül a címben meghatározott kérdés, ahová most már végre eljutottunk: ez esetben miért teremtette az Úristen a disznót? Galád és tisztességtelen, nem szabad megenni, drága a tartása, és nincs semmi haszna.

Sok választ találhatunk erre, különösen az egyházatyáknál. Szent Tamás, mint mondtam, azt felelné, hogy a lehetséges világok e legjobbjának definíciójából adódóan tartalmaznia kell mindent, ami létezhet. Beleértve a disznót és a krokodilt is. De a krokodil – ezt ki merem jelenteni – nem teljesen ugyanaz, mint a disznó. Vonatkozik ez, hogy úgy mondjam, a léte okára is. A krokodil kegyetlen, de ilyen a természete; Jób könyvében (40, 25 – 41, 22) mérhetetlen büszkeséggel beszél róla az Úristen, joggal jegyzi meg, hogy „tüsszentése nyomán világosság ragyog” (41, 10). (Isten nem minden megjegyzése illik ilyen tökéletesen a teremtményekre, így például az a kérdés, hogy „Az íbiszbe vajon ki ad bölcsességet, s kinek köszönheti értelmét a kakas?” [Jób 38, 36] talán a kevésbé szerencsések közé tartozik.) De a disznó – ha elfogadjuk a sertés hús fogyasztás tilalmának azt az indoklását, amelyet a legjobban kedvelek – kegyetlenségre buzdít minket; mondhatni, a disznó pusztá léte is kapcsolódik az emberi kegyetlenséghez.

A „buzdít” kifejezés érdekes nyomra vezet minket, de a krokodilról szóló kitérő miatt megint csak nincs helyünk erre.

A harmadik és utolsó rész

A sertésről szóló fejtegetést azzal fejeztem be, hogy rákérdeztem egy különös dologra, nevezetesen arra, hogy mire – miféle kegyetlenségre – buzdít minket a disznó, és hogyan buzdít erre. Mivel váratlanul az utamba akadt a krokodil, meg kellett szakítanom ezt a szálat, de most megint felveszem a fonalat, abban a reményben, hogy kanyargós utakon végre elvezet a sertésről szóló eszme-futtatás szerencsés végéhez – vagyis megpróbálok választ adni arra a kérdésre, hogy egyáltalán miért teremtette a disznót az Úristen.

A buzdítás mozzanatát látom kulcskérdésnek ebben az egész problémában, ez vezet minket érdekes nyomra. Vagy legalábbis a legérdekesebbre, amelyet érdemes követnünk – már csak a tiszta élvezet kedvéért is, amely sosem marad el, ha a héber Biblia lehetséges értelmezéseit fejtjük ki.

Tehát miféle kegyetlenségre buzdít minket a sertés? Már volt szó arról, hogy mihez kapcsolódik ez a kegyetlenség: ezt az állatot csak azért tenyésztjük, hogy megöljük. Azt

sugalltam korábban, hogy az Úristen valami rosszat – kegyetlent és embertelent – látott abban, hogy csak e célból tenyészünk egy állatot, ezért megtiltotta a fogyasztását. Ez esetben viszont fölmerül az a kérdés, hogy egyáltalán miért teremtette a sertést. Mivel sertés már van – hiszen létezik –, a puszta létével is tenyésztésre buzdít, méghozzá kizárólag a céllal, hogy megöljük és megegyük. Esetleg csináljunk belőle bőröndöt vagy övet.

Hisz bármilyen okból teremtette is az Úristen a sertést, tudta, hogy pontosan így lesz. Ha pedig elfogadjuk azt, hogy azért nem szabad serteshúst fogyasztani, mert kegyetlen dolog csak azért tenyészteni egy állatot, hogy megöljük, akkor az Úristen tagadta ezt az elvet, amikor megteremtette a sertést. Hisz ha tudta, hogy így lesz, mégis megteremtette, az nem ugyanolyan kétes-e erkölcsileg, mint ebből a célból tenyészteni? Másrészt szabad akaratot adott az embernek, és azt is tudta, mi lesz... Ezenkívül az isteni erkölcs kicsit más, mint az emberi, és nem nekünk kell megítélnünk.

Tegyünk hát fel egy másik kérdést: kinek teremtette a sertést az Úristen? Nem a zsidóknak, mert a teremtés idején még nem léteztek. Ádámnak és Évának? Talán később jött az a gondolat a tilalommal együtt, hogy kegyetlenség tenyészteni, és csak a zsidókra vonatkozott? A filozófusok és a teológusok Istenének – az Abszolútumnak, aki kívül áll az időn, akiben eggyé vált az intellektus és az akarat – nem lehetnek ötletei, amelyek egyszer csak eszébe jutnak. Az Ószövetség Istene viszont – az az Isten, aki tárgyál Ábrahámmal, változtat a véleményén, sőtál a paradicsomban, és élvezetet talál az egészen elégő áldozat illatában – simán megteheti. Egyébként kezdettől fogva lehetett ilyen szándéka. De lehet, hogy nem ennivalónak teremtette a sertést, hanem meghatározott cél nélkül, mint a kígyót és a krokodilt, talán egyszerűen csak azért – mint Jób könyve sugallja –, hogy elragadtatásba essünk, csodáljuk Isten művét?

Vagy mégis a zsidóknak, a választottjainak teremthette? És ha igen, milyen értelemben teremtette nekik és milyen célból? Magától kínálkozik az a válasz, hogy a sertés puszta léte egyfajta teszt vagy kihívás – mivel a sertés bűnre csábít minket, nemcsak a tisztességtelenségével, hanem (mint egyesek állítják) a jó ízével is? Ha elfogadjuk a serteshús fogyasztását tiltó törvény erkölcsi indoklását, feltesszük magunknak ezt a kérdést, és úgy érezzük, hogy pontosan ilyen kihívásról és próbatételről lehetett szó. Az is lehetséges, és nem áll ellentétben a fentiekkel, hogy az Úristen meg akarja mutatni, hogy amit szabad neki, azt nem feltétlenül szabad az embernek? És azt is, hogy nem kell próbálkoznunk ilyesmivel, nem kell kifürkészni a tilalmak okait, hanem bízni kell Istenben, engedelmesen, és nem kell kérdéseket feltenni? Ilyen Ábrahám és Izsák történetének egyik értelmezése, de említhetnék számos más bibliai történetet is. És van még egy lehetőség, ez nagyon szép és a maga finomságában, érzésem szerint, igen jellemző az Ószövetség Istenére, nevezetesen az, mely szerint az Úristen azért is teremtette a sertést, hogy elgondolkodjunk az okain, és pontosan ilyen következtetésekre jussunk? Másként fogalmazva, nevelő céllal is teremtette az Úristen, hogy így szoktasson minket engedelmességre?

Mindez ahhoz a kijelentéshez vezethet, hogy a sertés létezése figyelmeztetés és emlékeztetés egyszerre; figyelmeztet arra, hogy ne tegyünk fel hülye kérdéseket, érzük be annyival, hogy engedelmeskedünk Istennek; és emlékeztet arra a fontos elvre, hogy „Quod licet Iovi, non licet bovi”. Itt végződik a sertésről szóló eszmefuttatás.

PÁLFALVI LAJOS fordítása